TİCARETİN FİNANSMANINDA UYUM KONUSU

Hazırlayan: Abdurrahman Özalp, ICC Türkiye Bankacılık Komisyonu Başkanı

Ticaret finansmanında uyum sadece bir ticari işlemin arkasından uygulanan bir kontrol olarak görülmemelidir. İşlemin kendisinin bir parçası olarak ele alınmalıdır. Çünkü bir ticaretin finansmanı işleminde işlem boyunca şartlar değişebilir, sevkiyat düzeni değişebilir ve sunulan belgelerde başta görünmeyen bilgiler sonradan ortaya çıkabilir. Bu yüzden uyum riski ticari işlemlerde başlangıçta bir kez belirlenip sabit kalan bir değer değildir, işlem ilerledikçe değişen bir olgudur.

Dış ticaret, finansal suçu gizlemek isteyenler için cazip bir ortamdır ve kalmaya devam ediyor. Meşru ticaretin büyük hacmi, işlemlerin karmaşık olduğu ve bilginin taraflar arasında dağınık kaldığı durumlarda kirli değerin saklanmasını kolaylaştırıyor. KYC (Know Your Customer), yaptırım (sanctions) ve finansal suç (financial crime) kontrolleri ayrı disiplinlerdir, ancak uygulamada birinden gelen bilgi çoğu zaman diğerlerini de etkiler.

1. Ticaret finansmanında KYC (Know Your Customer)

Ticaretin finansmanı işlemlerinde işler perakende bankacılıktaki basit müşteri kimlik tespitinden çok daha kompleks ve kapsamlıdır. Hesap sahibini bilmek yetmez. Banka müşterinin ne iş yaptığını ve normalde nasıl ticaret yaptığını anlamalı, her işlemini bu tabloya göre değerlendirmelidir. Uluslararası ticarette işin içerisinde acenteler, hizmet sağlayıcılar ve aracılar devreye girer. Ayrıca sınır ötesi şirketler ve yapıları da işlemlerdeki nihai sahibi veya kontrol edeni belirlemeyi zorlaştırır. Bunu kontrol altına almak için şunları yapmak gerekir;

- **CDD (customer due dilligence) (müşteri tanıma):** Müşterinin kim olduğunu ve gerekirse nihai sahibini belirler. Ticaret finansmanında ayrıca bankanın makul olarak görmeyi beklediği ticari faaliyeti de ortaya koymalıdır.
- **EDD (enhanced due dilligence) (gelişmiş tanıma):** Risk yüksek olduğunda devreye girer. Örneğin sahiplik yapısı anlaşılmıyorsa, işlem müşterinin olağan faaliyetinden belirgin biçimde ayrılıyorsa, yüksek riskli bir ülkeye geçiliyorsa, ticarete konu mal türü değişmişse veya rolü belirsiz bir aracı ortaya çıkmışsa yapılması gerekir.
- **Süreklilik (continuity) :** Birden bire faaliyet veya alanlarında değişiklik olması hallerinde önemlidir. Örneğin, tüketici ürünü ithal eden bir şirket birdenbire yeni tanıtılan bir aracı üzerinden yüksek değerli sanayi makinesi için finansmanı isterse bu bir alan değişikliğidir. Meşru bir sebebi olabilir, ama banka mevcut müşteri görüşüne güvenmeden önce bu sebebi anlamalıdır. Bu nedenle KYC bir kez yapılıp ara sıra tazelenen bir işlem olmamalı ve sürekli yürütülmelidir.

2. Yaptırım uyumu

İsimleri yaptırım listeleriyle karşılaştırmak riskin yalnızca bir kısmını karşılar. Şu noktalar da önemlidir:

- **Sahiplik ve kontrol:** Listede olmayan bir şirket, yaptırım uygulanan bir kişi veya şirket işin içerisinde olabilir veya sonra girmiş olabilir. Bu ilişki nedeniyle iş veya işlem etkilenebilir.
- **Fiziksel ticaret:** Ticaretin finansmanında kullanılan bir konşimentoda adı geçen bir gemi araştırma gerektirebilir. Sevkiyat güzergâhı, işlem kararlaştırıldığında görünmeyen sorunlar doğurabilir. Mal, özelliği veya kullanım amacı nedeniyle de işlemin yakından incelenmesi gerekebilir. Çift kullanımlı mallar (dual use goods) bunun açık örneğidir.
- **Uzmanlık sınırı:** Ticaretin finansmanı uyglayıcılarından her zaman karmaşık ihracat kontrolü sınıflandırmaları yapmaları beklenemez. Ancak hassas bir ülkeye sevk edilen ileri bir teknoloji ekipmanın belirsiz tanımlanması ek soru sormayı ve gerekirse uzmanlara başvurmayı gerekli hale getirebilir.
- **Tek bir yaptırım rejimi yoktur:** BM yaptırımları uluslararası bir temel sunar, ancak ülkelerin kendi tedbirleri birbirine uyumlu olmak zorunda değildir. Aynı işlemdeki bankalar farklı yasal gereklerle karşılaşabilir. Bir banka da yasanın gerektirdiğinden daha sıkı bir risk kontrolü yapmayı isteyebilir. Bir bankanın bir işlemi yapması, diğerinin de o veya benzer işlemleri yapacağı anlamına gelmez.

Yaptırım uyumu ile belgesel uyum ayrı şeylerdir. Örneğin makineler için açılan bir akreditif başlangıçta sorun çıkarmayabilir, ama sonradan sunulan konşimento incelenmesi gereken bir gemiyi veya başvuruda görünmeyen bir güzergâhı ortaya çıkarabilir. Belge incelemesi, akreditife ve ilgili kurallara uygunluğu belirler. Yaptırım kontrolleri ise bankanın işleme devam edip edemeyeceğini belirler. Yaptırım kaygısı, yapay bir belge uyuşmazlığına (discrepancy) dönüştürülmemelidir. Yani akreditif gibi taahhütlerde rezerv konusu yapılmayabilir ancak bu işleme devam edileceği anlamına gelmez, yaptırım nedeniyle işleme devam edilmeyebilir.

Yaptırım durumu da sabit değildir. Akreditif açıldıktan sonra yeni bir listeye alma veya mevzuat değişikliği, mallar yoldayken ya da ödeme vadesinden önce işlemi etkileyebilir. Bu yüzden tarama ve değerlendirme işlem boyunca sürdürülmelidir.

3. Finansal suç ve ticaret temelli kara para aklama (TBML)

TBML (Trade Based Money Laundring)'yi tespit etmek zordur, çünkü altta yatan ticaret gerçek olabilir. FATF'ın da kabul ettiği gibi, meşru ticaret suç gelirlerini gizlemek ve değer aktarmak için, sahte belge veya hayali sevkiyat gerekmeden kullanılabilir. Gerçek mallar gerçek şirketler arasında el değiştirirken manipülasyon ticari şartların içinde yapılır. Örnek olarak, çok daha düşük değerli mallar 300.000 USD'lik fatura ile gösterilir ve fazla değer

sıradan bir ödemeyle aktarılır (aşırı faturalama). Aynı mantık tersine de işler (düşük faturalama).

Ticaretin finansmanı uygulayıcılarının karşılaştığı durum ve göstergeler çoğu zaman belirgin değildir ve ancak bağlam içinde değerlendirildiğinde tespit edilebilir. Faturadaki mallar müşterinin bilinen işiyle uyuşmayabilir. Miktar veya fiyatlar ticari amacıyla bağdaştırılamayabilir. Bunların hiçbiri tek başına finansal suç anlamına gelmez, çünkü olağandışı bir fiyatın makul bir açıklaması olabilir. Ticaretin finansmanı uygulayıcısının işi her bilinmeyeni veya belirsiz olanı şüpheli saymak değil, eldeki bilgi artık ikna edici bir ticari açıklama sunmadığında soru sormaktır. Yani sorularıyla netleştirme sağlaması gerekir.

TBML'nin zorluğu şu nedenlerden gelir: Uluslararası ticaretin hacmi çok büyüktür. Özellikle özel mallarda fiyat kolayca doğrulanamaz. İşleme katılan tek bir kurumun tüm bilgiye erişimi olmaz yani sadece o kuurm üzerinden gitmek yeterli olmaz. Otomatik izleme program ve kalıpları anormallikleri yakalamaya yardımcı olur, ama işlem düzeyinde dikkat yine de gereklidir zira otomatik kontrollerin doğruluğu henüz yüzde yüz değildir.

4. Risk temelli yaklaşım, teknoloji ve beceri

- **Bağlantılı kontroller:** KYC, yaptırım ve finansal suç izleme ayrı uyum işlemleri olarak değil, sürekli bir risk temelli yaklaşımın parçası olarak uygulanırsa daha etkili olur. Müşteri hakkında yeni öğrenilenler ve işlemlerle ilgili yeni bilgilere göre bilgiler sürekli güncellenmelidir. Örneğin, akreditifte yapılan bir değişiklik bile işlemin niteliğini ve risk değerlendirmesini de değiştirebilir.
- **Teknoloji ve yapay zekâ:** Otomatik tarama büyük veri hacmini verimli işler. Yapay zekâ, işlemler arasındaki ilişkileri tek bir uygulayıcının fark edemeyeceği şekilde yakalayabilir. Ancak bir anormalliği saptamak onu açıklamak anlamına gelmez. Bulgunun anlamı ticari bağlam içinde yorumlanmalı, mesleki yargı kullanılmalı ve sürecin merkezinde tutulmalıdır.
- **Beceri:** Ticaretin finansmanı uygulayıcıların yaptırım avukatı veya finansal suç araştırmacısı olması beklenmez, ancak işlemi ilk gören kişi olarak, daha yakından incelemenin (EDD ya da uyum uzmanlarına yönlendirme) ne zaman anlama geldiğini ve yapılması gerektiğini fark edecek bilgiye sahip olmaları gerekir. Burada temel yetkinlik işlemi anlamaktır.

Sonuçta ticaretin finansmanı yaptırımları konusunda şunları her daim göz önünde bulundurmak ve uygulamak gerekir; (1) KYC, yaptırım ve TBML kontrolleri bağımsız değil, birbirine bağlı ve sürekli olmalıdır. (2) Risk tek seferlik bir tespit değildir, sürekli olmalıdır, işlemdeki belgeler, sahiplik yapısı veya yaptırım listesi değiştikçe oda değişir, sürekli takip etmek ve güncellemek gerekir, (3) Amaç sadece şüphe tanısı koymak değil, ne zaman daha yakından bakılması gerektiğini bilmek, fark etmek ve uygulamaktır.

Referanslar :

TEMİZ TİCARETİN PRENSİPLERİ: Risksiz ve Temiz Ticaret, Abdurrahman Özalp, Feb 2020 Kitap

Trade finance compliance: KYC, sanctions, and financial crime risk, Dave Meynell, 2026 Makale